

MIROTVORCI. ŠEST MJESECI KOJI SU PROMIJENILI SVIJET

Stjepan Matković

Hrvatski institut za povijest

Recenzija

Monografija Margaret MacMillan "Paris 1919: Six Months that Changed the World" prije nekoliko je godina bila jedna od najvećih uspješnica na rang-listama prodanih knjiga u svijetu.^{*} I to s pravom. Rijetka su djela iz pera sveučilišnih profesora koja svojim živim stilom zaokupljaju čitatelja, naročito kad je riječ o naoko suhoparnim temama kakve su one iz područja diplomatskog pregovaranja. Epizode znamenite priče o uspostavi novog poretka u francuskoj metropoli i njezinim predgrađima nakon Prvoga svjetskog rata, popraćene nizom detaljnih analiza najznačajnijih figura mirotnih događanja i podacima o zbivanjima u Parizu toga vremena nisu privlačne samo povjesničarima, nego i svima onima koje zanima "velika povijest", a takvih je, na zadovoljstvo historiografskog zanata, još uvijek vrlo mnogo. Stoga je odluka da se ovo djelo profesorice sa Sveučilišta u Torontu prevede na hrvatski jezik bila posve opravdana i dobrodošla.

Sadržaj knjige raspoređen je u trideset poglavlja koja se uglavnom dijele po obradi pojedinih nacija s važnijim sudjelovanjem u radu konferencije. Jedno poglavlje bavi se Jugoslavijom (Kraljevnom SHS) u okviru šire cjeline o Balkanu (151-167). Već takav razmještaj upućuje povjesničara na geopolitički obrat za one zemlje koje su do kraja 1918. bile u sklopu Dvojne Monarhije. To poglavlje, kao i ostala, utemeljeno je na literaturi na engleskom jeziku te na istraživanju pretežitog britanskih i francuskih arhiva. Među konzultiranim povjesničarima koji su podrijetlom iz nekadašnje Jugoslavije ili dolaze izravno s tih prostora nailazimo na imena I. Banca, C. Jelavicha, A. Dragniča, M. Ekmečića, I. Lederera, D. Živojinovića i A. Mitrovića. Autorica je temeljito iščitala navedene izvore, tako da ne pronalazimo previše činjeničnih pogrešaka, što često znade biti slučaj kod inozemnih historika. U uvodnom dijelu najviše prostora posvećuje Nikoli Pašiću, i to s pravom jer riječ je o predvodniku (jugoslavenske) delegacije. Upada

^{*} MacMillan, Margaret, *Mirotnorci. Šest mjeseci koji su promijenili svijet*, Naklada Ljevak, Zagreb 2008, 686 str.

u oči da ga na jednom mjestu uspoređuje sa Slobodanom Miloševićem (“poput jednog drugog srpskog vođe iz devedesetih godina 20. stoljeća”), zaključujući da su obojica bili “neiskreni” i “opasni ljudi” koji vole “moć i Srbiju”. Slijedi kraći opis Ante Trumbića, koji je bolje prošao jer nije dobio pejorativne atribute. Predstavljen je kao političar koji je na vrijeme spoznao da je budućnost njegova naroda izvan Habsburške Monarhije i unutar južnoslavenske federacije, ali je istodobno bio svjestan svih prepreka koje su nametali himbeni Talijani i kulturološke razlike između Hrvata i Srba. Opisujući hrvatski dio u raspletu Dvojne Monarhije, autorica naglašava da su uz federaliste iz Jugoslavenskog odbora i Narodnog vijeća i “mnogi” prečanski Srbi bili za priključenje Srbiji, dok je “znatan broj” Hrvata bio za nezavisnu državu, pretpostavlja se nezavisnu u nacionalnom smislu. Premda takav sud nije popraćen bilješkom, poznavatelji tadašnjeg stanja mogu se na temelju brojnih dokumenata složiti s njime. Čin stvaranja Kraljevstva SHS autorica je popratila tumačenjem da je to bio “nelagodan brak naroda razdvojenih poviješću, vjerom, kulturnim utjecajima i, u najnovije vrijeme, ratovima”. Tomu je pridodala gledišta neimenovanog vojnog promatrača iz SAD-a za kojega je tvrdnja o jedinstvenom narodu bila “besmislena” jer su se Srbi i Hrvati razlikovali u društvenom smislu, te koji je i sam bio svjedokom nepopularnosti srpske vojske u Hrvatskoj. Da bi bila još jasnija, MacMillan bilježi: “Iako je na Srbe otpadalo manje od polovice stanovništva, oni su vladali novom zemljom. Srpska vojska postala je vojska nove države; hrvatske postrojbe iz nekadašnje austro-ugarske vojske raspuštene su. U upravi i vlasti Srbi su držali sve važne položaje. Beo-

grad je ostao prijestolnica, a srpski kraljevi postali su kraljevi nove države./.../ Jugoslavija se nikada nije oporavila od takvog početka.” Toliko o Jugoslaviji, za koju će autorica na kraju reći da se počela raspadati na sastavne dijelove sedam desetljeća nakon što je pariška Mirovna konferencija prvi put priznala njezino postojanje.

Što se tiče faktografskih omaški, uočava se da je Krfska deklaracija smještena u srpanj 1918. umjesto 1917, kod opisa Londonskog ugovora navedeno je da su Saveznici obećali Italiji “velik komad Slovenije i sjeverni dio dalmatinske obale”, što je poprilično nepouzdan podatak, te da je Međimurje predano Jugoslaviji poslije rasprave, što nije točno jer su ga postrojbe Narodnog vijeća već prije zauzele oružanom akcijom svojih snaga. No ti previdi ne umanjuju autoričinu oštroumnost i sposobnost shvaćanja suštine pojedinih povijesnih problema. Treba uzeti u obzir da je ona za ovu studiju proučila desetine slučajeva iz različitih dijelova svijeta vezanih uz rad Mirovne konferencije u Parizu, tako da se moglo očekivati da joj se potkrade pokoja pogreška.

Fascinantna je pokrivenost različitih tema koje su bile na dnevnom redu Mirovne konferencije. Od temeljite raščlambe djelovanja glavnih arhitekata ratne pobjede i novog međunarodnog poretka do minucioznih opisa stanja poraženih strana na Balkanu, u istočnoj i srednjoj Europi, na Bliskom i Dalekom Istoku čitatelju je omogućen uvid u gotovo sve probleme koje su vodeći diplomati nastojali riješiti prema različitim interesima. Prikazi jadranskog pitanja, grčko-turskih sukoba preko energičnih istupa Kemala Atatürka i Eleutheriosa Venizelosa ili pohlepne borbe velikih sila za vlast i utjecaj u zemljama Trećeg

svijeta dočaravaju svu dinamiku događaja. Naravno, nisu zaobiđeni ni važni predmeti pregovora kao što su uspostava Lige naroda te mandata ili starateljstva radi izbjegavanja aneksija ili novih (re)kolonizacija, kao i sučeljavanje s nadirućim boljševizmom. Tu je i sve snažnija afirmacija politike SAD-a, koji je u skladu s vlastitim prioritetima određivao ključna pitanja međunarodne politike.

Knjigu krase izrazito visoki stil pisanja koji ističe individualne odlike i mane pojedinih mirotvoraca. Autoričina namjera da uvuče čitatelja pod njihovu kožu, popraćena ironičnim komentarima, zapravo upućuje na pitanja tko je doista tijekom Mirovne konferencije bio istinski zagovornik mira, a tko je zagovarao isključivo najuže interese vlastitih država, pa makar oni izazvali nastavak sukoba. Na temelju iznesenih podataka puno bi se moglo raspravljati o osobinama političara koji su određivali Versajski poredak, a autorica se pokazuje vrlo vještom u kritičkom postavljanju problema. Pogrešno bi bilo zaključiti da se tu radilo samo o goljoj pohlepi. Prije je riječ o osnovnom načelu da pobjednički državници određuju uvjete mira i da nastoje zadovoljiti potrebe naroda koje su vodili u ratu. Nije li darvinistička teorija o životu kao neprestanoj borbi već ranije pustila duboke korijene? Autorica je ponudila prihvatljivo tumačenje da su mirotvorci nastupali u skladu sa stvarnošću i da se ne mogu optužiti za sve ono što će dovesti do Drugoga svjetskog rata. Tomu u prilog govore činjenice da Njemačka nije bila "temeljitiše potučena", da su veliki europski pobjednici poput Velike Britanije i Francuske ustvari bili osjetno oslabljeni ratom, a SAD nije bio ono što će biti nakon 1945, da je "nestala" Austro-Ugarska, što je izazvalo neod-

govarajuće popunjavanje vakuuma, pa i lažne nade u trijumf nacionalne ideje koje nisu bile potvrđene pravom naroda na samoodređenje, te da su stvoreni preduvjeti za preživljavanje boljševičke Rusije s tendencijom jačanja komunizma na Istoku. Ipak, poredak iz Versaillesa bio je neuspjeh. Budući događaji to su uvjerljivo potvrdili.

Istaknimo i poneke primjedbe. Kao i izvornik na engleskom jeziku i hrvatsko izdanje na početku donosi nekoliko zemljopisnih karata. Izvornik sadrži sedam karata, a hrvatsko izdanje četiri (14-17). Nije jasno zašto u hrvatskome izdanju nema političke karte koja ocrtava odnose u Europi uoči izbijanja Prvoga svjetskog rata, jer upravo ona može čitatelju vizualno predočiti opseg poslijeratnih promjena granica. Karta "istočno-srednje Europe" po sadržaju je kvalitetnija u izvorniku jer ocrtava područja koja su nekada pripadala Austro-Ugarskoj s oznakom unutrašnjih granica crno-žute Monarhije.

Izdavač je odlučio u knjigu uvrstiti i pogovor, koji je pod naslovom "Početak novog doba" (675-686) u ležernijem stilu sastavio Tvrtko Jakovina. U njemu autor govori o uzrocima i tijeku Prvoga svjetskog rata, njegovu svršetku i stvaranju novog poretka. Ocjene o raspletu rata i njegovim posljedicama za Hrvate struci su uvijek dobrodošle i poticajne. Mišljenje da je stvaranje prve Jugoslavije bilo "najbolje moguće rješenje" jer je najveći dio hrvatskih zemalja okupljen unutar jedne zemlje i pod istim sustavom može nas samo uputiti na zaključak da je Austro-Ugarska s takvog stajališta imala velike prednosti jer je okupljala sve hrvatske zemlje. Mišljenje da se o Prvome svjetskom ratu "uglavnom posve šuti" ne stoji, što je dokazano 2008. godine, kad se na više mjesta obilježila

90. godišnjica te prekretnice u suvremenoj povijesti. Godinu dana ranije dosta je pozornosti posvećeno Svetozeru pl. Boro(j)eviću održavanjem međunarodnog skupa i izložbe te objavljivanjem više radova. Potom je objavljena monografija Mire Kolar *Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata* (Slavonski Brod, 2008), što je sigurno važan prilog upoznavanju s ratnim stradanjima i socijalnim posljedicama. Održana je i velika izložba u Hrvatskom povijesnom muzeju, o kojoj su iznimno pohvalno pisali autor ovoga pogovora te Chris Cviic. Na sreću, popis povjesničara koji se bave tim razdobljem puno je širi od onoga izloženog, a ostaje samo da se odgovori na pitanje koja su njihova postignuća, koliki je stupanj njihove istraživačke koncentracije i zašto je trebalo tako dugo čekati – nekoliko desetljeća – da se sveobuhvatnije počnemo baviti Velikim ratom. Što se tiče ostalih pojedinosti, izdvojio bih da bilješka da su ulice nazvane po Anti Trumbiću “uglavnom preimenovane” ne odgovara stvarnom stanju. Kratak pogled u današnji popis ulica u Zagrebu, Zadru ili Slavanskom Brodu demantira tvrdnju o prešućivanju prvaka Jugoslavenskog odbora, prvog ministra vanjskih poslova Kraljevine SHS u suvremenoj Hr-

vatskoj i kasnijeg izbornog saveznika HSS-a, HFSS-a i pravaša, a, usput rečeno, najnovija istraživanja (vidi: J. Stanić – L. Šakaja – L. Slavuj, “Preimenovanja zagrebačkih ulica i trgova”, *Migracijske i etničke teme*, br. 1-2, 2009, str. 98) pokazuju da je Trumbić dobio svoju ulicu u Zagrebu u doba NDH, pa bi temeljitija rasprava o promjenama imena ulica možda dala naizgled neočekivane rezultate. Na kraju, u pogovoru su se potkrale i manje bibliografske pogreške, primjerice u bilješki broj tri koja se poziva na izvjesnog Kovačevića čije se ime ne nalazi na popisu literature.

Recimo da u izvorniku knjige nema pogovora, ali postoji predgovor Richarda Holbrookea, koji je bio pravi izbor za uvodničara zbog svojeg diplomatskog iskustva i zanimanja za prošlost. Unatoč neizbježnom spominjanju Jugoslavije i Versajskog sporazuma, koji mu je bio na umu, kako bilježi, kad se kovao Dejtonski sporazum, ništa nije rekao o tome kako su suvremeni mirotvorci s predvodnikom bosansko-hercegovačkih Srba doista dogovarali mir. Možda tehnike sklapanja mirovnih sporazuma ipak nisu doživjele veće promjene od vremena uzaludnih Wilsonovih napora da se suzbije tajna diplomacija sa svim repovima?